

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נקימה ונטירה

(כ"ג א') אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: כל תלמיד חכם שאינו נוקם (נקמתו), ונוטר (איבה בלבו) כנחש, אינו תלמיד חכם.

(ומקשה) והכתיב "לא תקם ולא תטור" (ומתרץ) ההוא בממון הוא דכתיב.

דתניא: איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? נקימה: אמר לו השאילני מגלך. אמר לו: לאו. למחר, אמר לו (השני שסירב ביום קודם): השאילני קרדומך. אמר לו: איני משאילך, כדרך שלא השאלתני. זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה? אמר לו השאילני קרדומך. אמר ליה: לא. למחר אמר לו (השני שסירב ביום קודם): השאילני חלוקך. אמר לו: הילך. איני כמותך, שלא השאלתני. זו היא נטירה (שנוטר האיבה בלבו).

(ומקשה) וצערא דגופא לא? והא **תניא:** הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין בייסורין, עליהן הכתוב אומר¹ "ואהביו כצאת השמש בגבירתו"!

(ומתרץ) לעולם דנקיט ליה בליביה (ואם בא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט, ישתוק).

(ומקשה) והאמר רבא: כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו!

(ומתרץ) (דברי רבא) דמפייסו ליה (לבקש מחילה) ומפייס (אז ראוי להעביר על מידותיו).

שיטות הראשונים

נקמה בצערא דגופא: כתב **המאירי**, אבל כל שציער לחבירו בגופו וכו', אם מפייסו, ראוי למחול מלב ונפש. ואם הלא אינו מפייסו, מותר לו בנקמה, כל שרואה בה מקום. **וברמב"ם** לא מובא בפירוש החילוק בין ממונא לצערא דגופא. וכן **בחינוך**².

הוציא עליו שם רע: כתב **המרדכי** בשם **הירושלמי**, אבל המוציא שם רע על חבירו, אין לו מחילה עולמית. וכן פסק **הרמ"א**, שאין צריך למחול לו.³

דמפייסי ליה ומפייס: **הריטב"א** הקשה מפרק כל כתבי הקודש, דאמר: תיתי לי דלא שדינא רישא אבי סדיא, עד דמחילנא לכל מאן דמצערן לי.⁴ וביאר דמייירי דלא מפייסי ליה, והא דהכא במילי דשמיא (ואסור למחול), וההיא דהתם

¹ שופטים ה, לא.

² זה לשון החינוך: שלא לנקום, כלומר שנמנענו מלקחת נקמה מישראל. והענין הוא כגון ישראל שהרע או ציער לחבירו באחד מכל הדברים, ונוהג רוב בני אדם שבעולם הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומזה הענין מנענו השם ברוך הוא באומרו (ויקרא יט, יח) לא תקום. ולשון ספרא, עד היכן כוחה של נקמה, אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר לא תקום. ועל כגון זה היקש כל הענינים. מקורות: החינוך (מצוה רמא). רמב"ם (ראה הל' דעות ז, ז; והל' תלמוד תורה, פ"ז).

³ או"ח תרנא, וכתב המשנ"ב (ס"ק יא) דאיכא דשמע בחשדא, ולא שמע בפיוס, ונשאר השם רע. ומכל מקום מידת ענווה למחול גם בזה.
⁴ היכי דמי? אי דלא מפייסי ליה, הרי הוא עושה שלא כדין כשאינו נוקם ונוטר כנחש! ולא משמע לתרוצי דהתם איירי דמחיל ליה מגופיה ונקיט ליה בליביה. ואי דמפייסי ליה ומפייס, הא לא משמע הכי! ועוד, דאם כן מאי רבותיה!

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בצערא דמצערי שלא על מילי דשמיא.⁵

מחילת חכם על בזיון: כתב הרמב"ם "אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לתלמיד חכמים להנהיג עצמו בדבר זה; אלא מעלים אֶזְנוֹ מַדְבְּרֵי עַמִּי הָאֶרֶץ, ולא ישית לבו להן, כַּעֲנָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחֻמָּתוֹ: "גַּם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְּבֹרוּ אֵל תִּתֵּן לִבְךָ" (קהלת ז, כא)...

במה דברים אמורים? בַּשְּׂבָזָהוּ או חרפוהו בסתר. אבל תלמיד חכמים שֶׂבָזָהוּ או חרפו אָדָם בְּפָרְהֶסְיָא - אסור לו למחל על כבודו; ואם מחל - נֶעְנֵשׁ, שָׂזָה בְּזִיוֹן תּוֹרָה; אלא נוקם ונוטר הרבה כְּנָחֵשׁ, עד שִׁיִּבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה, וְיִסְלַח לוֹ.⁶

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום הכיפורים, סימן תרו)

א. עברות שֶׁבִּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שִׁיִּפְיֹסְנוּ; אִפְּלוּ לֹא הִקְנִיטוּ אֶלָּא בְּדְבָרִים, צָרִיךְ לְפִיֶּסּוֹ... **הגה:** והמוחל לא יהיה אֶכְזָרִי מִלְּמַחֵל (מהרי"ל), אם לא שִׁמְכֵנוּ לְטוֹבַת הַמִּבְקֵשׁ מַחִילָה (גְּמָרָא דְיוֹמָא); ואם הוֹצִיא עָלָיו שֵׁם רַע, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַחֵל לוֹ. (מְדַבְּרֵי וְסִמְ"ג וְהַגְה"מ פ"ב מֵהַלְכוֹת תְּשׁוּבָה וּמַהֲרִי"ו).

(חו"מ, הלכות חובל בחבירו, סימן תכב)

א. הַחוֹבֵל בְּחֵבְרוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ ה' דְּבָרִים, אֵינוֹ מִתְּכַפֵּר לוֹ עַד שִׁיִּבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ וְיִמְחַל לוֹ. וְאִסּוּר לְנַחֵפֵל לִהְיוֹת אֶכְזָרִי מִלְּמַחֵל, כִּי אֵין זֶה דֶּרֶךְ זָרַע יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא כִּיִּן שֶׁבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹבֵל וְנִתְחַנֵּן לוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, וְיִדּוּעַ שֶׁהוּא שָׁב מִחֲטָאוֹ וְנָחַם מִרְעָתוֹ, יִמְחַל לוֹ. וְכָל הַמְּמַהֵר לְמַחֵל הָרִי זֶה מְשַׁבֵּחַ, וְרוּחַ חֲכָמִים נֹחֶה הַיָּמֵנוּ. **הגה:** וְעַן בְּאַרְחַ חַיִּים סִימָן תִּר"ו. אִסּוּר לְבַקֵּשׁ דִּין מִן הַשָּׁמַיִם עַל חֵבְרוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ רָעָה. וְדוֹקָא דְאִיתָ לָהּ דִּינָא בְּאַרְעָא. וְכָל הַצּוֹעֵק עַל חֵבְרוֹ, הוּא נֶעְנֵשׁ תַּחֲלָה (גְּמָרָא פֶּרֶק הַחוֹבֵל). וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאִפְּלוּ לִית לָהּ דִּינָא בְּאַרְעָא אִסּוּר לְצַעֵק עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוּ תַּחֲלָה (הֲר"ן פ"ק דִּר"ה).

אופן עריכת הפיס

(כ"ג א') (שנינו במשנה ומה הן מוציאים אחת או שתיים) השתא שתיים מוציאים, אחת מבעיא??

אמר רב חסדא: לא קשיא, כאן בבריא, כאן בחולה (אינו יכול לכבש אצבעותיו. וכשמוציא אחת, יוצאת חברתה עמה).

והתניא (בניחותא): אחת מוציאים. שתיים אין מוציאים. במה דברים אמורים? בבריא. אבל בחולה, אפילו שתיים מוציאים. והיחידין⁷ מוציאים שתיים. ואין מונין להן אלא אחת.

(ומקשה) ואין מונין לו אלא אחת?! **והתניא:** אין מוציאים (עם האצבע) לא שליש, ולא גודל (שאר מוציאים שתיים)

⁵ מקורות: ריטב"א (כ"ג א', ד"ה דמפייס).

⁶ כתב הכסף משנה בשם ריב"ש בשם הראב"ד, אע"פ שאמרו בפ"ק דקידושין (ל"ב ב') הרב שמחל על כבודו מכבודו מחול, היינו מידי דלית ביה בזיון אלא שבאותם הדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה. אבל על בזיונו אינו יכול למחול, אדרבא אסור לו למחול, שהתורה מתבזית בכך. ודמי למאי דאמרין התם, האב שמחל על כבודו מכבודו מחול, דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן שיאמר לו דברי חירופין וגידופין. והיינו דאמרין בפרק ב' דיומא שהת"ח צריך שיהא נוקם ונוטר כנחש. עכ"ל. מקורות: רמב"ם (הל' תלמוד תורה ז, יג).

⁷ רבנו חננאל וערוך פירשו שהכוונה לרבנן, כדתנן (תענית י' א') התחילו היחידים להתענות. ואמרין התם מאן יחידים. אמר רב הונא: רבנן. ורש"י פירש שמדובר בחולים ששוהים לבדם.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מפני הרמאים. ואם הוציא שלישי (אצבע שלישי), מונין לו.⁸ גודל, אין מונין לו (כלל, אלא מוציאין אותו מביניהן). ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע (רצועה)!

(ומתרץ) מאי מונין לו נמי, אחת.

שיטות הראשונים

כתב הרמב"ם "פיצד מפסין? עומדין בהקף, ומסכימין על מנין שמונין, מאה או אלה או כל מנין שיסכימו עליו, והממנה אומר להן 'הציעו', והם מוציאין אצבעותיהן, אחת או שתיים. ואם הוציא שלש - מונין לו שלש. ואין מוציאין גודל במקדש, מפני הרמאים; שהגודל קצר, ונוח להוציאו ולכפותו. והמוציא גודל - אין מונין אותו לו.⁹

ומתחיל הממנה למנות מן האיש הידוע שהסיר מצנפתו תחלה, ומונה על אצבעותיהן, וחוזר חלילה, עד שישלים המנין שהסכימו עליו. והאיש ששלם המנין אצל אצבעו - הוא שיצא בפס ראשון לעבודה.¹⁰

הוצאת הדשן

(כ"ג ב') **תנו רבנן:** "ופשט... ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן", שומעני כדרך יום הכפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול?¹¹ תלמוד לומר: "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט. מה להלן (בתרומת הדשן) בגדי קודש, אף כאן (בהוצאת הדשן) בגדי קודש. אם כן מה ת"ל "אחרים"? פחותין מהם.¹² רבי אליעזר אומר: "אחרים והוציא", לימד על הכהנים בעלי מומין, שכשרין להוציא הדשן.¹³

אמר מר: אחרים, פחותין מהן, **כדתנא** דבי רבי ישמעאל. **דתנא** דבי רבי ישמעאל: בגדים שבישל בהן קדרה לרבו, לא ימזוג בהן כוס לרבו.¹⁴

אמר ריש לקיש: כמחלוקת בהוצאה כך מחלוקת בהרמה.¹⁵

⁸ שאינו רמאי, לפי שהוא ניכר שאינו משני בני אדם, שאין יכול להרחיק זו מזו. רש"י. ומשמע שמונים לו יותר מאחת.

⁹ תמה הלחם משנה, שדבריו אינם עולים בקנה אחד עם גירסתנו: שלא חילק כלל בין חולה לבריא. ועוד, שכתב שאם הוציא שלוש מונין לו כל השלוש, ואם הוציא גודל אין מונין אותו, משמע אם הוציא אחר עמו מונין, ובגמרא אמרינן איפכא. וכן מש"כ שלוש בגירסתנו היא שליש וכו'. וראה להלן.

¹⁰ וראה מש"כ בפיה"מ. וכתב עוד הרמב"ם בתשובת שאלה (סי' ככו) הפיס הזה הוקשה מאוד על כל מי שקדם, וכו' ובעזרת שמים נתברר לנו עניינו, ואחר שנבאר היאך היה, נתאם אותו עם לשונות התלמוד וכו' (עיי"ש שמבאר כפי שכתב בפיה"מ). ומבאר גירסת הגמרא, עיי"ש. מקורות: רמב"ם (הל' תמידין ומוספין דג).

¹¹ שמטיל עליו חובה לשנות בגדיו בין תרומה להוצאה, אם בא להוציא דשן שעל התפוח אחר ההרמה מיד, כדרך שהיא חובה על כהן גדול בחמש עבודות שביום הכפורים, שמשנה בגדיו בכל העבודות בין זו לזו.

¹² כגון שחקים, או מפשתן שאינו מוצהב ואין דמיהם יקרים, שהאפר מלכלכם כשנושאו חוץ למחנה, גנאי למלך שיהא משמש בהן על המזבח בעבודת אכילה. רש"י.

¹³ האי 'אחרים' אכהן קאי, כלומר כהנים שהן אחרים, מרוחקים משאר עבודות, כשירין לעבודה זו. רש"י.

¹⁴ לפי שנתעשנו ונתלכלכו בבישול קדירה. אף כאן לענין הוצאת הדשן, אין כבוד המלך לשרת בהן שירות אחר. רש"י.

¹⁵ כשם שרבי אליעזר מכשיר בעלי מומין להוצאה, כך מכשירן להרמה. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורבי יוחנן אמר: מחלוקת בהוצאה. אבל בהרמה, דברי הכל עבודה היא.

(ומבאר) מאי טעמא דריש לקיש? אמר לך: אי סלקא דעתך עבודה היא, (וכי) יש לך עבודה שכשירה (רק) בשני כלים (בגדים מתוך ארבעת בגדי הכהונה. וכאן כתוב "מדו בד, ומכנסי בד" ומשמע שדי בלבית שני אלו).

ורבי יוחנן: גלי רחמנא בכתונת ומכנסים,¹⁶ והוא הדין למצנפת ואבנט. ומאי שנא הני (שהזכירם הכתוב)? "מדו", כמדתו.¹⁷ "מכנסי בד", לכדתניא: מניין שלא יהא דבר קודם למכנסיים, שנאמר ומכנסי בד ילבש על בשרו (משמע שלובש בעודו ערום, שאין עליו אלא בשרו).

שיטות הראשונים

מה תלמוד לומר אחרים, פחותים מהם: דעת רש"י שאינה חובה, אלא דרך ארץ בלבד. וריטב"א כתב, פחותים מהם, פירוש כגון שחקים. ולומר, שתהא חובה בשחקים.¹⁸

הוצאת הדשן כנגדי חול לפי רבי אליעזר: דעת תוספות, דבין לתנא קמא בין לרבי אליעזר, תרומתו מודו דמקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, שצריך בגדי קודש. וכן פירש ריטב"א. ובשם הרב החסיד כתב ריטב"א, שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי קודש.¹⁹

הוצאת הדשן אם נחשבת עבודה ודינה בבעלי מומין: פסק הרמב"ם כתנא קמא דרבי אליעזר, וכתב "כל מי שרצה מן הכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה, ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן. ואין להוצאת הדשן לחוץ פיס, אלא כל הרופה... ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאים אותו". ודעת תוספות, שהוצאה לתנא קמא, אליבא דרבי יוחנן, עבודה היא.²⁰

האם גם בתרומת הדשן צריך בגדים פחותים: דעת רש"י שלתרומת הדשן, שאינו אלא מלוא מחתה ליום, אין שם לכלוך בגדים, ואין חובה ללבוש בגדים שחקין.²¹ ואילו הרמב"ם כתב "ובגדי כהנה שתורם בהן הדשן יהיו פחותין מן הפלים שמשמש בהן בשאר עבודות, שנאמר: "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", "והרים את הדשן"; אינו אומר "אחרים" שיהיו בגדי חול, אלא שיהיו פחותין מן הראשונות, לפי שאין דרך ארץ שימזג כוס לרבו בפגדים שבשל בהם קדרה לרבו". והמאירי כתב, ויש מכריעין ששתיהן בבגדים פחותים, אלא שאותם שבהוצאה צריך שיהיו פחותים יתר על

¹⁶ ולימדך שאינה כשירה בבגדי חול שלו, ומאליך אתה למד שהיא עבודה, וצריכה אף מצנפת ואבנט. רש"י.

¹⁷ כאן לימדך שיהא כתונת כהנים למדת קומתו, לא נגררות ולא מסולקות. והכי אמרינן בזבחים (י"ח א'). רש"י.

¹⁸ מקורות: רש"י (על התורה, ויקרא, פר' צו, וד). ריטב"א (כ"ג ב', ד"ה א"כ).

¹⁹ שאי אפשר שלא תהא הוצאת הדשן גריעא מתרומת הדשן. ומה שאמרו לקמן כמחלוקת בהוצאת הדשן כך מחלוקת בהרמה, אינו אלא לענין הכשר בעלי מומין בלחוד, כדפירש רש"י. ריטב"א. מקורות: תוספות (כ"ג ב', ד"ה יש עבודה). ריטב"א (ד"ה ר"א אומר).

²⁰ מקורות: רמב"ם (הל' תמידין ומוספין ב, טו; ועיי"ש ב'הר המוריה'; וכן ר' משנה למלך בהל' תמידין ב, י). תוספות (כ"ז ב', ד"ה איכא דאמרי).

²¹ לעיל, י"ב ב', אמרינן 'ילבש', לרבות את השחקין. ופירש רש"י, שאף השחקין כשרים לעבודה. וכתב, ואני שמעת: להביא שחקים דוקא, משום בגדים שבשל בהן קדרה לרבו לא ימזוג בהן כוס לרבו. ואין נראה בעיני, דבשלמא גבי הוצאת הדשן אמרינן לקמן (כ"ג ב') הכי, מפני שהבגדים מתבזים ומתלכלכין בהן; אבל תרומת הדשן שאינו אלא מלא מחתה ליום, כדאמרינן במסכת תמיד (ד, א) ואין שם לכלוך בגדים.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אותם של הרמה.²²

סדר לבישת הבגדים: כתב הרמב"ם "כיצד סדר לבישת הבגדים? לובש המכנסים תחלה, וחוגר את המכנסים למעלה מטבורו מעל מתניו, ואחר כך לובש הכתנת, ואחר כך חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו, ומקיפו כרך על גבי כרך עד שגומר וקושר."²³

הוצאת הדשן האם הייתה בכל יום: דעת רש"י, רשב"ם, ותוספות, שלא הוציאו הדשן בכל יום, אלא רק כשהיה הדשן רב, ואין מקום למערכה. ודעת ראב"ד שבכל יום היו מוציאים את הדשן.²⁴

²² מקורות: רש"י (י"ב ב', ד"ה את השחקין). רמב"ם (הל' תמידין ומוספין ב', עיי"ש כס"מ). מאירי (ד"ה נאמר בתורה).

²³ מקורות: רמב"ם (הל' כלי המקדש יא).

²⁴ מקורות: רש"י (על התורה, ויקרא וד; חולין צ' ב', ד"ה חולצו). רשב"ם (על התורה, ויקרא ו, ג). תוספות (כ"ז ב', ד"ה איכא דאמרי). ראב"ד (הל' תמידין ומוספין ב, ז; ובדעת הרמב"ם, ראה משנה למלך, הל' יג).